

ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ BAKIMINDAN SANATÇILARIN DURUMU: GENEL BİR DEĞERLENDİRME¹

Status Of Artists In Work Relations: A General Evaluation

Arş.Gör.Dr. Zeynep HOŞ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, zeynephos@kmu.edu.tr, Karaman/Türkiye

ORCID: 0000-0001-6793-3161

Cite As: Hoş, Z. (2021). “Çalışma İlişkileri Bakımından Sanatçıların Durumu: Genel Bir Değerlendirme”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(51): 2785-2790

ÖZET

Bir toplumun sosyal ve kültürel birikim sürecinde sanat ve sanatsal alandaki çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Sanatçılar, yaratıcı ve eleştirel bakış açısı ile sosyal yapıyı felsefi bir perspektiften değerlendirerek toplumun ilerlemesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Günümüzde sanata gereken önemi veren olan toplumların sosyal, kültürel ve endüstriyel alanda da ilerleme kaydettiğini söylemek mümkündür. Toplumların sosyal ve kültürel birikimlerinin sembolik yansımaları olan sanat bu yönüyle, toplumsal politikaların yönlendirilmesi ve şekillenmesine de katkı sunmaktadır. Sanatın ve sanatçının bir toplumsal yapıda yer aldığı konum, o toplumsal yapıdaki duyarlılık ve demokrasi bilinci bakımından bir gösterge niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada, sanatçıların çalışma yaşamına ilişkin durum ve koşullarının belirlenebilmesi için, sanatçı çalışmalarının farklı ve özgün yanları ortaya konulmuş, örnek uygulamalar incelenmiş ve bazı verilere sunulmuştur. Sanatçıların mevzuat ve uygulamadan kaynaklanan sorunlarının tespit edilebilmesi için, öncelikle sanatçıların çalışma ilişkilerinin özellikleri ile tipik çalışmalarla benzerlik ya da farklılık taşıyan yönlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu sayede, konuya ilişkin olarak gerek idari gerekse hukuksal bağlamda yapılacak çalışmalara ve üretilecek çözümlere katkı sunulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, sanatçı, sanatçıların çalışma ilişkileri, iş mevzuatı.

ABSTRACT

Art and artistic studies are of great importance in the social and cultural accumulation process of a society. Artists play an important role in the progress of society by evaluating the social structure from a philosophical perspective with a creative and critical point of view. It is possible to say that societies that give the necessary importance to art today have made progress in the social, cultural and industrial fields. Art, which is the symbolic reflection of the social and cultural accumulation of societies, also contributes to the direction and shaping of social policies. The position of art and artist in a social structure is an indicator in terms of sensitivity and democracy awareness in that social structure. In this study, different and original aspects of the artist's work were revealed, sample applications were examined and some data were presented in order to determine the status and conditions of the working life of the artists. In order to determine the problems of the artists arising from the legislation and practice, first of all, it is necessary to determine the characteristics of the working relationships of the artists and the aspects that have similarities or differences with typical works. In this way, it is aimed to contribute to the work to be done and the solutions to be produced in both administrative and legal contexts.

Keywords: Art, artist, working relations of artists, labor legislation.

1. GİRİŞ

Günümüzde her alanda yaşanan teknolojik, ekonomik, sosyolojik değişim ve dönüşümler çalışma ilişkilerini de oldukça etkilemektedir. Bu bağlamda klasik çalışma ilişkisi ve çalışma biçimleri yanında iş mevzuatına farklı çalışma biçim ve kavramları da dahil olmaktadır. Temelinde ekonomik faktörlerin bulunduğu küreselleşme kavramı ekonomik yapılar yanında toplumların yaşam ve çalışma koşulları üzerinde de çeşitli etki ve dönüşümler yaratmaktadır.

Gelinen süreç, işçi-işveren ilişkilerinin yeniden ele alınması, esnekleştirilmesi ve yeni kavramlara dayandırılması konusundaki tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Örneğin; bu kavramlardan biri de güvenceli esneklik olarak adlandırılan kavramdır. Bu kavram esneklik ile güvence kavramlarının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş ve ilk kez 1999 yılında Hollanda’da kabul edilen “Flexicurity and Security Act” kapsamında kullanılmış; istihdam stratejisinin temel kavramlardan birisi olarak İskandinav ülkelerinde benimsenmiştir (Kuzgun, 2012: 36). Esneklik kavramı sürekli gündemde olmasına rağmen oldukça tartışmalı bir nitelik taşımaktadır. Kavrama ilişkin net bir tanımlama konusunda ortak bir yaklaşım olmadığı gibi, ortak bir tanım da bulunmamaktadır. Nitekim kavram, zaman içinde yeni anlamlar kazanmakta ve ülkeden ülkeye de farklılaşabilmektedir (Parlak ve Özdemir, 2011: 4). Standing tarafından 1999 tarihli eserinde yapılmış olan tanımlamaya göre; işgücü piyasası esnekliği, işgücü piyasalarının toplumda, ekonomide ve üretim döngüsünde ortaya çıkan değişiklikler ve dalgalanmalara uyum sağlama hızını ve ölçüsünü ifade etmektedir

¹Bu çalışma Prof. Dr. Nuray GÖKÇEK KARACA danışmanlığında yürütülen “İş ve Sosyal Güvenlik Mevzuatı Bakımından Sanatçı Hakları: Oyuncular Üzerine Bir Alan Araştırması” adlı doktora tezinin ilgili kısmının genişletilmesi ile elde edilmiştir.

(Taşoğlu ve Limoncuoğlu, 2010: 78). Tanımlama ekonomi ve üretim süreci ile işgücü piyasası arasındaki ilişkiyi esneklik temel kavramı ile ortaya koymaktadır. Atipik çalışma biçimlerinin çalışma yaşamına ve ülke iş mevzuatlarına yansımaları da yaşanan dönüşümün somut biçimde gözlemlenmesine imkan vermektedir. Sanatçıların çalışma ilişkileri, sanatsal çalışmanın kendine özgü yapısı nedeniyle farklı özellikler taşımakta ve tipik çalışma biçimleriyle örtüşmemektedir. Bu bakımdan, işçi-işveren ilişkilerinde geline süreçte yaşanan değişim ve dönüşümlerden sanatçılar daha fazla etkilenmekte, çalışmalarını bakımından güvenceli bir sistemin oluşturulması daha güç hale gelmektedir.

Ülkemizde sanatçıların gerek sosyal ve ekonomik olarak, gerekse çalışma ilişkileri bakımından korunması anayasal bir norm olarak karşımıza çıkmaktadır. 1982 Anayasası'nın "Sanatın ve sanatçının korunması" başlıklı 64. maddesi uyarınca, "Devlet, sanat faaliyetlerini ve sanatçıyı korur. Sanat eserlerinin ve sanatçının korunması, değerlendirilmesi, desteklenmesi ve sanat sevgisinin yayılması için gereken tedbirleri alır". Sanatçıların korunması hususu Anayasada özel olarak vurgulanmış olmasına karşın, sanatçıların bireysel ve toplu iş hukukuna ilişkin hakları ile sosyal güvenlik hukukuna ilişkin haklarının kullanabilmeleri üzerinde durulması gereken önemli bir konu olarak karşımızda durmaktadır. Sanatçıların bu haklara ulaşma konusunda yaşadıkları güçlükler, birçoğumuzun tanık olduğu durumlarla da karşımıza çıkabilmektedir.

Sanatçıların farklı çalışma koşullarına tabi olmaları, bağımlılık ilişkisinin tespit edilmesinin bir fabrika veya büroda çalışan sigortalılar kadar kolay olmaması, sanatçıların kendilerinin dahi bir işçi ya da sigortalı oldukları bilincinde olmaması, genel olarak serbest meslek makbuzu ile çalışmalarını icra edilen faaliyetlerin bazen çok kısa sürmesi gibi sebepler sanatçı çalışmalarının hukuksal koruma alanında yer almasını güçleştirmektedir. Ayrıca, sanatçıların birçoğunun bir iş sözleşmesi ile çalışıp çalışmadığı konusunda bazı duraksamalar yaşanmaktadır. Bu durum ise, sanatçıların sosyal güvenlik şemsiyesi altında yer almasını güçleştirmektedir. Çoğu sanatçının özellikle yaşlılık dönemlerinde sosyal korumadan yoksun, kaldıklarına tanık olunmaktadır (Caniklioğlu ve Özkaraca, 2014: 638).

Bu çalışmada bir toplumun, yaratıcı yönüyle can damarlarından birini oluşturan sanatçıların çalışma ilişkilerinin öne çıkan özellikleri ile bazı özgün ülke uygulamalarına yer verilmiştir. Çalışma genel bir değerlendirme ve çözüm önerilerini içeren sonuç kısmı ile tamamlanmıştır.

2. SANATÇILARIN ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ

Sanatçıların çalışma hayatının kendine özgü yapısı ve özellikleri bu konuya ilişkin özel düzenleme ve uygulamaların hayata geçirilmesi çabalarını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda öncelikli olarak, sanatsal çalışmanın söz konusu niteliklerinin aşağıdaki şekilde genel olarak ortaya konulması önem arz etmektedir. Sanatçıların çalışma ilişkileri öncelikle genel hatlarıyla belirlenmiş, ardından konu dünyadaki bazı özgün uygulama ve modeller ile istatistiksel veriler bağlamında ele alınmıştır.

2.1. Genel Olarak

Sanatçıların çalışma ilişkileri, sanatın tabiatına bağlı olarak belirli tanımlayıcı özelliklere sahiptir. Bu özelliklerin bazıları diğer meslekler tarafından paylaşılmakta ise de sanatçıların işgücü piyasasında oldukça farklı bir çalışma modeli oluşturdukları bir gerçektir. Bu özellikler genel anlamda aşağıdaki şekilde ele alınabilir:

- ✓ Sanatçıların çoğu bu alana sanata olan ilgi ve sevgisi nedeniyle girmektedir.
- ✓ Sanatçılar, gelir elde etme çabasının yanında, sanat çalışmalarını bağlamında eğitimlere (prova, çalışma, araştırma vb.) önemli derecede zaman harcamaktadırlar.
- ✓ Bazen aynı anda birkaç alıcı, müşteri ya da işveren için çalışabilir, bazen de uzun süreler hiçbir gelir elde edemeyebilirler.
- ✓ Kendi alanlarında ya da alanları dışında çalıştıkları durumlarda dahi, sanatçı olarak kendilerini eğitmek ve prova yapmak zorundadırlar.
- ✓ Deneyim ve beceriler, pazar başarısını garanti etmemektedir ve çalışmanın yaratıcı unsurunun tanımlanması oldukça zordur.
- ✓ Pek çok profesyonel sanatçı ekonomik olarak ayakta kalabilmek için gelirini, mesleki uzmanlık alanlarının dışındaki yarı zamanlı çalışmalarla desteklemek zorundadır.
- ✓ Sanatçının tamamlanmış bir çalışmaya ilişkin ekonomik bağı, telif hakkı ya da sözleşmeler bağlamında devam edebilmektedir (Neil ve Craig, 2010: 2-3).

Yapılan araştırmalar, sanatçıların çoğunun sanatsal faaliyetlerinde tam zamanlı biçimde çalışmadıklarını değişken, parçalanmış zamanlarda ve genellikle ne zaman başlayacağı belli olmayan işlerde çalıştıklarını göstermektedir. Bu durum esnekliği mümkün kılmakta ancak gelir güvencesinin tam anlamıyla sağlanamaması gibi olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, sanatçıların istihdam biçimi, atipik istihdam biçimleriyle benzerlik göstermekte ve bu çalışma biçiminde; esnek istihdam, çok şirketli kariyer, iş vardiyaları, ücret ve ek ödemelerde eşitsizlik, sürekli eğitim, kişisel ağlar üzerinden iş arayışı ve istihdamı, mesleki strateji ve pazarlamanın kendi kendine yapılması, işyerindeki pazarlık gücünün oldukça sınırlı olması, istihdam güvencesizliği ve stres gibi özellikler ön plana çıkmaktadır (McAndrew ve McKimm, 2010, s. 25). Sanatsal emek piyasaları, istihdam ve işsizliğin aynı anda arttığı ve belirsizliğin yoğun olduğu bir nitelik taşımaktadır. Mesleğin icra ve tecrübe yoluyla öğrenilmesi diğer birçok meslek dalına göre daha belirgindir. Sanatsal uğraşı alanlarının çekiciliği yüksektir, ancak başarısızlık nedeniyle geçici bir girişime dönüşme riski de taşımaktadır. Çalışmalar neticesinde elde edilen kazanç dağılımları ise son derece çarpık bir yapı sergilemektedir (Menger, 1999).

2.2. Dünyada Sanatçıların Çalışma İlişkileri

Ülkelerin tarihsel gelişim süreçlerinin farklılığından dolayı oldukça farklı yasal, ekonomik ve sosyal gelenek ve uygulamalara sahip olmaları, profesyonel sanatçıların istihdam ilişkileri bakımından farklı yasal düzenlemelerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, sanatçıların çalışma biçimleri ve tabi olacakları hükümler, sahip olacakları haklar bakımından da belirleyici olmaktadır.

Sanatçıların istihdamı konusunda öne çıkan bir diğer özellik de sürekli olarak değişen çoklu istihdam formlarıyla ve yasal belirsizliklerle karşı karşıya kalmalarıdır. Örneğin; bir işe alım sözleşmesi, bir telif hakkı veya ilgili hakların devir temlik sözleşmesiyle devam etmekte ya da sözleşmelerin biriyle bitişik nitelikte olabilmektedir. Bu çalışma koşulları, sosyal güvenlik ve vergi durumlarının da çeşitlenmesine neden olmakta, sosyal güvenlik yardımlarının miktarını arttırmadan sosyal güvenlik primlerinin maliyetini arttırmaktadır. Genelde bir işe alım sözleşmesinin varlığını karakterize eden bağımlılık unsuru, sanat sektöründe özellikle işin doğasından dolayı tanımlaması güç bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, bağımlılık ilişkisiyle ücretli olarak çalışan sanatçılar üzerinde, kendi adına bağımsız çalışan olmaya veya mikro işletmeler açmaya yönelik bir baskı da oluşturmaktadır. Kültürel ve yaratıcı sektörlerde sanatçı ve profesyonel olarak çalışanlar çok çeşitli biçimlerde çalışmaktadırlar. Bazıları kariyerlerinin çoğunu aynı yapı veya organizasyonda geçirirken, diğerleri serbest veya bazı güvencesiz statüler aracılığıyla bir dizi farklı ortamda çalışmaktadırlar. Sanatçıların serbest meslek sahibi olma, yarı zamanlı çalışma, iki veya daha fazla işi birleştirme durumları yaygın olup, kalıcı bir sözleşmeyle istihdam edilmeme olasılıkları ise yüksektir. Bu durum ise, onların genellikle sosyal güvenlik korumasının dışında tutuldukları veya yalnızca kısmen kapsandıkları anlamına gelmektedir².

Sanatçının, bir bağımlılık ilişkisi oluşturan ve minimum ücretler, resmi tatil ve bayramlarda ödenen ücret, iş sağlığı ve güvenliği, iş denetim kurulu hizmetleri, işçi sendikaları tarafından temsil edilme ve müzakere yapılması, özel iş mahkemeleri ve benzeri konularda bilgi veren bir işe alım sözleşmesine bağlı olması durumunda, iş hukuku kanunları devreye girmektedir. Ancak sanatçı iş sözleşmesi ve bir bağımlılık ilişkisine tabi değilse istihdam ilişkisi; borçlar hukuku, ticaret hukuku veya kamu sözleşmeleri kanunu çerçevesinde şekillenebilmektedir.

Günümüzde sanatçıların istihdam koşulları, telafi edilmesi güç bir yapısal istikrarsızlık içindedir. Sanatsal çalışma, bazen geçici iş olarak muamele görülürken bazen de AB ülkelerinin çoğunda olduğu gibi *projetemelli*, *kısa süreli* bir sözleşmeyle istihdam biçiminde gerçekleşmektedir (Belçika'daki açıkça tanımlanan iş için sözleşme; Fransa'daki geleneksel sabit süreli sözleşme). Örneğin Fransa'da eğlence sektöründeki geçici işçiler için sözleşmelerin süresi önemli derecede azalmıştır. 1987 ve 2001 yılları arasında, sözleşmelerin sayısı %130 artarken, sözleşme süreleri %72 oranında kısalmış, ortalama ücret ise %25 oranında azalmıştır. (Capiou ve Wiesand, 2006: 12).

Kimi ülkelerde ise, bazı sanat kollarında istihdamı teşvik edici tedbirler alındığı görülmektedir. Örneğin Bulgaristan'da, *Melpomena* denilen ve devlet ile belediye tiyatrolarını desteklemek için hazırlanmış özel bir istihdam programı mevcuttur. Program, son yıllarda Bulgar tiyatro sektörünün iş pozisyonlarında ortaya çıkan düşüşün önlenmesi için, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Bulgaristan Sanatçılar

²<https://eenca.com/eenca/assets/File/EENCA%20publications/Study%20on%20the%20status%20and%20working%20conditions%20of%20artists%20and%20creative%20professionals%20-%20Final%20report.pdf>

Federasyonunu işbirliği ile ortaya çıkarılmıştır. Program işveren sıfatıyla tiyatroların, İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdürlüklerine program kapsamında belirli iş pozisyonlarının finanse edilmesi için başvurması ile başlamaktadır. Finansa ilişkin sözleşme, tiyatro ve ilgili İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdürü arasında imzalanmakta ve sonrasında tiyatro, çalışanlarla istihdama yönelik olarak, İş Kanunu'na uygun şekilde bireysel iş sözleşmeleri akdetmektedir. Program yalnızca oyuncularını değil, tiyatroyla ilgili tüm meslek türlerini, (balerinler, giysi odası sorumluları, ses teknisyenleri, müzik tasarımcıları, ışıklandırma operatörleri, atölye/stüdyo sorumluları, taşıyıcılar, bilet satıcılarını, sahne yönetmenleri gibi) kapsamaktadır³.

Sanatçılara ilişkin sosyal güvenlik hususundaki hükümler ise genellikle istihdam ilişkisine dayanılarak tanımlanmaktadır. Ancak bazen genel sosyal güvenlik sistemi; istihdam ilişkisinin doğasını gözetmeksizin çeşitli şartlar da öngörebilmektedir.

Sosyal güvenlik programları genel olarak, profesyonel sanatçılara ilişkin kamusal veya özel sosyal koruma rejiminin doğası gözetilmeksizin, klasik istihdam modellerine göre yapılandırılmaktadır. Bu durum ise sanatçıların özel durumlarına uygun tedbirlerin hayata geçirilmesini güçleştirmektedir. Sosyal güvenlik konusunda aşağıdaki sorun alanları ön plana çıkmaktadır;

- ✓ İşsizlik sigortası veya emeklilik fonları gibi belirli yardımlara yeterlilik kazanmak için özel, işin tanımlanan periyotlarının süresi gibi hususlarda önceden belirlenen ve ülkeden ülkeye değişen kriterleri karşılamak gerekir. Ancak sanatsal alanın kendine özgü dokusu söz konusu kriterlerle örtüşmeyebilmektedir. Örneğin, dansçılar için ortalama emeklilik yaşı, sosyal sigorta mevzuatında norm olarak değerlendirilen ölçüden oldukça uzak olan kırk beş-kırk yedi yaşlarıdır.
- ✓ Gelir seviyelerinin düşüklüğü nedeniyle, emeklilik programlarından yararlanma bakımından gerekli kılınan minimum katkıyı sağlayamamaları,
- ✓ Emeklilik haklarına ilişkin hesaplamalarda, belirli tür gelirlerin dışarda tutulması (İskandinav ülkelerindeki uzun vadeli sanatçı yardımları gibi),
- ✓ Müzisyenler, dansçılar, görsel sanatçılar gibi belirli meslek gruplarına özgü mesleki hastalıklarının ve iş kazalarının tanınmaması,
- ✓ Sosyal sigorta yardımlarının hesaplanmasında, araştırma ve eğitim periyotlarının çalışma süresi bağlamında tanınmaması,
- ✓ İşsizlik ödeneğinin ödenmesi bakımından öngörülen, sanatçının işgücü piyasasındaki mevcut koşullarla bir iş aradığının varsayılmasına ilişkin ölçütün sanatsal çalışmanın doğasına aykırı bulunması (Capiou ve Wiesand, 2006: 21).

Yaşanan bu sıkıntıların aşılabilmesi için bazı ülkeler, sanatçıların sosyal güvenliğini sağlamayı hedefleyen özel önlemler kabul etmişlerdir. Bunların başlıcaları; maaşlı çalışanlar için geçerli olan genel sosyal sigorta sisteminin tüm yardımları içerecek şekilde kendi adına bağımsız çalışan sanatçıları kapsamaması (Belçika); künstlersozialkasse uygulaması ile kendi adına bağımsız çalışan sanatçılar için sağlık ve emekliliği kapsayan bir sosyal sigorta sistemi (Almanya); *ara ara çalışan* sanatçılar için işsizlik sigortası, yazarlar ve yaratıcı sanatçılar için sağlık, aile ve yaşlılık maaşını kapsayan özel sosyal sigorta planı (Fransa); gelirleri asgari ücretten daha düşük olan sanatçılar için sosyal yardım programları (Lüksemburg ve Hollanda); kendi adına bağımsız çalışan sanatçılar için işsizlik sigortası (Danimarka) ve sanatsal faaliyete müsaade eden işsizlik sigortası (Belçika) uygulaması şeklinde sıralanabilir (Capiou ve Wiesand, 2006: 24).

Konuyla ilgili olarak, ülkeler arasında mukayese yapmak son derece zordur. Bunun temel nedenleri; sanatçıların istihdam durumunun evrensel olarak kabul edilmiş bir tanımının olmaması, ülkelerin farklı bölgelerine ve farklı sanatsal alanlarda çalışan sanatçılara (özellikle de yaratıcı ve yorumlayıcı sanatçılar) göre durumun büyük ölçüde farklılık gösterebilmesidir. Ancak, genel olarak sanatçıların hak ve menfaatlerinin sağlanması için üç belirleyici model olduğu söylenebilir;

- ✓ Bazı ülkelerde, özellikle İskandinav ülkeleri ile Avrupa Birliği üyesi olan eski sosyalist ülkelerde, sanatçıların istihdamına ilişkin sorunlarla baş edilebilmesi için çeşitli sosyal programlar hayata geçirilmektedir.
- ✓ Fransa, Belçika ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerde bazı sanatçı kategorileri çalışan olarak kabul edilmekte ve bu durum çeşitli hakları elde etmelerini kolaylaştırmaktadır.

³<http://www.culturalpolicies.net/web/canada.php?aid=514&cid=1100&lid=en&curl=813>

- ✓ Neredeyse her ülkede, bazı sanatçı kategorileri için özel olarak tasarlanmış düzenlemeler bulunmaktadır (Neil ve Craig, 2010: 23).

Sanatçıların çalışma hayatına ilişkin niteliklerin ortaya konulmasında istihdama ilişkin veriler de destek sunmaktadır. Bu kapsamda, Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat)'nin kültürel istatistik raporunda, sanatçıların istihdamına ilişkin ortaya konulan güncel veriler incelendiğinde aşağıdaki sonuçlarla karşılaşılmaktadır:

- ✓ Kültürel sektörde 2011 ve 2014 yılları arasında çalışan sanatçıların sayısında küçük ancak istikrarlı bir artış kaydedilmiştir. Sektörde 2011 yılına göre 2014 yılında 230.000 yeni iş ortaya çıkmış, kültürel istihdamın toplam istihdama oranı, 2011 yılında %2.8, 2014 yılında ise %2.9 düzeyinde olmuştur.
- ✓ Ülkelerdeki kültürel istihdam oranları ise; %1.1 ile Romanya'dan %5.2 oranı ile Lüksemburg'a kadar farklılık göstermektedir. Ayrıca Danimarka, Hollanda, Finlandiya, Slovenya ve İsveç'deki oranlar %3.5'in üzerindedir. Yine Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) ülkelerinden; İzlanda, İsviçre ve Norveç birlik ortalamasının üzerindeyken aday ülkelerden Makedonya ve Türkiye'deki oranlar birlik ortalamasının altındadır.
- ✓ Kadınların işgücü piyasasına katılımının desteklenmesi konusu, Avrupa Komisyonu tarafından önemsenen başlıklardan birisidir. 2014 yılı itibarıyla erkeklerin işgücü piyasasındaki payı %54'lük birlik ortalaması ile kadınlardan daha fazla olup kültürel sektörde bu oran %53'tür. Yedi üye ülkede ise (Fransa, Kıbrıs, Malta, Hollanda, Avusturya, İspanya ve İngiltere) kültürel sektördeki kadın istihdamı %45 ya da daha düşük oranlarla birlik ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, genel istihdam kapsamında kadın ve erkeğin eşit temsil edildiği Baltık ülkelerinde, kültürel sektördeki kadın istihdam oranı %60'a kadar yükselmektedir.
- ✓ Birlik içerisinde sanatçıların hemen hemen yarısı (%49) kendi adına bağımsız çalışan statüsündedir ve bu oran genel istihdam içindeki orandan (%15) daha yüksektir. Bu farklılık büyük ölçüde Almanya (%55), İngiltere ve Hollanda (her iki ülke için %65) gibi ülkelerin ağırlığı nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Sanatçıların %70'i tam zamanlı işlerde çalışırken bu oran genel istihdam içinde %80 düzeyindedir. Hollanda, sanatçıların yarısından daha azının tam zamanlı biçimde çalıştığı tek örnektir. Kısmi zamanlı çalışma biçimi %50'lik oranla diğer ülkelere göre daha yaygındır.
- ✓ Genel istihdam içinde, kalıcı bir iş sözleşmesi ile istihdam edilme oranı 2014 yılı için %86 iken, sanatçılar bakımından bu oran daha düşük olup %76'dır (Eurostat, 2016: 59-69).

Avrupa ülkelerinin genelinde 2018 yılı itibarıyla, kültürel bir faaliyette veya kültürel bir meslekte çalışan kişi sayısı 8,7 milyon kişidir. Bu sayı birlik ekonomisinin tamamında istihdam edilen toplam kişi sayısının %3,8'ine eşittir. 2013 yılına göre sayının 639.000 kişi artmış olduğu görülse de, gerek 2013 gerekse 2018 yılında toplam istihdamın %3,8'ini temsil etmektedir (Bu bağlamda kültürel istihdamın, genel olarak toplam istihdamla aynı hızda arttığı söylenebilir). Kültürel istihdamın yaş ve cinsiyet bağlamındaki dağılımına ilişkin veriler incelendiğinde; en yüksek kadın istihdam oranının Baltık devletlerinde olduğu görülmektedir. Bu ülkelerden Letonya %68'lik kadın istihdam oranı ile ilk sırada yer alırken onu, %61 ile Litvanya ve %59 ile Estonya takip etmektedir. Kültürel istihdam alanında kadınların payının en düşük seviyede olduğu ülkeler ise, güneydeki üç üye devlet olan İspanya, İtalya ve Portekiz'dir. Avrupa Birliği genelinde, 2018 yılında kültürel alanda çalışan genç (15-29 yaş arası) sayısı 1,6 milyondur. vardı. Bu sayı, toplam kültürel istihdamın yaklaşık beşte birini (%17,9) temsil etmekte olup, tüm ekonomideki gençlerin ortalama payına benzer bir yapı sergilemektedir (toplam istihdamın %18,4'ü)⁴.

Söz konusu veriler, sanatçıların işgücü piyasasında yer alışı biçimlerine ilişkin yukarıda üzerinde durulan hususları destekler niteliktedir.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanatsal yaratıcılık ile toplumsal dönüşüm ve ilerleme arasında çok önemli bir bağ bulunmaktadır. Sanatsal üretim sürecinin sağlıklı ve verimli bir şekilde gerçekleşebilmesi için, sanatçıların gerek yaşam gerekse çalışma koşullarının insan onuruna yakışır bir seviyede olması gerekmektedir. Nitekim, temel ihtiyaçları ve çalışma koşulları konusunda sorunlar ve zorluklar yaşayan bir sanatçının geleceğe güvenle bakması ve sağlıklı bir sanatsal üretimde bulunması beklenemeyecektir.

⁴<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10177894/KS-01-19-712-EN-N.pdf/915f828b-daae-1cca-ba54-a87e90d6b68b>

Bu çalışma ile, geleneksel ve tipik bir çalışma biçimine göre sanatsal çalışmanın ve istihdamın farklılık ve özellik arz eden yönleri irdelenip belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun yapılması sanatçıların çalışma ilişkilerinin daha iyi anlaşılabilmesini ve bu özellikler kapsamında daha etkin çözüm önerileri üretilmesini sağlayacaktır. Ülkemizde, sanatçıların çalışma ilişkisinden kaynaklanan hakları tümüyle genel nitelikli iş mevzuatı kapsamında ele alınmaktadır. Bazı esnek çalışma biçimlerine yer verilmiş olsa da, ana hatlarıyla tipik çalışma modelleri üzerine kurulmuş olan iş mevzuatımız çoğu konuda sanatçı çalışmalarını kapsamına almamaktadır. Bu durum sanatçıların hukuksal korumadan yeteri derecede yararlanamamalarına neden olmakta; bireysel ve toplu iş hukuku ile sosyal güvenlik hukukuna ilişkin haklarına ulaşmalarını güçleştirmektedir. Ülkelerin farklı tarihsel, sosyal, ekonomik ve kültürel alt yapılarının olduğu bir gerçekliktir. Ancak, çalışma kapsamında ele alınan özgün bazı uygulamalar, ülkemizde sanatçıların çalışma ilişkileri ve koşulları bağlamında yaşadıkları sorunların çözümüyle ilgili atılacak adımlar konusunda fikir sunması ve yol göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Caniklioglu, N. & Özkaraca, E. (2014). “Sanatçıların Sosyal Güvenliği”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 72(2): 637-664.
- Capiau, S. & Wiesand A.J. (2006). “The Status of Artists in Europe”, Brussels: European Parliament European Institute for Comparative Cultural Research.
- European Commission. (2016). *The Economy Of Culture In Europe*. http://ec.europa.eu/culture/library/studies/cultural-economy_en.pdf (08.02.2018).
- Kuzgun, İ. K. (2012). “Güvenceli Esneklik Kavramı ve Türkiye’de Güvenceli Esnekliğin Belirleyici Değişkenleri”, Sosyal Güvenlik Dergisi, 2(2): 35-48.
- Menger, P. M. (1999). “Artistic Labor Markets and Careers”, *Annual Review of Sociology*, 25: 541-574, <https://www.jstor.org/journal/annurevisoci?refreqid=excelsior%3Ab9d50d2c62544c383b6465b12d0a6caf> (12.03.2021)
- McAndrew, C. & McKimm C. (2010). “The Living and Working Conditions of Artists in the Republic of Ireland and Northern Ireland”, Arts Council of Northern Ireland. METU JFA, 27(2). http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/2010/cilt27/sayi_2/141-171.pdf. (06.03.2020).
- Neil, G. & Craig, N. (2010). “Status of the Artist in Canada”. <http://ccarts.ca/wp-content/uploads/2010/10/StatusoftheArtistReport1126101-Copy.pdf>. (18.10.2019).
- Parlak, Z. & Özdemir, S. (2011). “Esneklik Kavramı ve Emek Piyasalarında Esneklik”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 60(1): 1-60.
- Taşoğlu, J. & Limoncuoğlu, S. A. (2010). “4857 Sayılı Kanun Kapsamında Esnek Çalışma”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2(2): 77-85
- <http://www.culturalpolicies.net/web/canada.php?aid=514&cid=1100&lid=en&curl=813> (27.04.2020)
- <https://eenca.com/eenca/assets/File/EENCA%20publications/Study%20on%20the%20status%20and%20working%20conditions%20of%20artists%20and%20creative%20professionals%20-%20Final%20report.pdf> (07.01.2021)
- <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10177894/KS-01-19-712-EN-N.pdf/915f828b-daae-1cca-ba54-a87e90d6b68b>(06.05.2020)